
Söylemezoğlu, F. & Karakülah, H. K. (2020). Geçmişten Günümüze Gaziantep Aba Dokumacılığı. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 4, 173 – 189.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 22.11.2020

Kabul / Accepted: 23.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GAZİANTEP ABA DOKUMACILIĞI

Feryal SÖYLEMEZOĞLU* & Hafsa KURT KARAKÜLAH**

Öz

Tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Gaziantep, özel coğrafi konumu nedeniyle asırlar boyunca kültür, sanat ve ticaret merkezi olma özelliğini taşımıştır. Gaziantep'in gelişen ve büyüyen sanayisinde hiç şüphesiz Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar devam eden geleneksel el sanatlarımızın da katkısı büyük olmuştur.

Gaziantep el sanatları içerisinde yer alan aba dokumacılığının yeterince tanıtılmaması, yeni kullanım alanlarının oluşturulmaması, maddi yetersizlikler ve mesleğisürdüremeyeçalışanustalarınimkansızlıklarınıönemlisorumlardandır.Bu sorunların giderilmesine çalışmak ve aba dokumacılığının sürdürülebilirliğini sağlayarak yeni kuşaklara aktarmak gelenek ve göreneklerin yaşatılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: *Aba dokumacılığı, Gaziantep, El sanatları*

* Dr. Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, fsoylemezoglu@ankara.edu.trOrcid:0000-0001-9874-4443

** Öğretmen

GAZİANTEP ABA WEAVING FROM PAST TO PRESENT

Abstract

Gaziantep, as it is on the historic Silk Road, has held the distinction of being a center of culture, art and trade for centuries due to its geographical location. It is certain that traditional Turkish handicrafts which had continued until the early years of the Turkish Republic has had a great contribution to the developing and growing industry in Gaziantep. Not promoting aba weavings, which are among the Gaziantep handicrafts enough, not creating new areas of use for them, financial difficulties and the lack of opportunities for master artisans who are trying to keep this profession alive are among the most important problems. Making an effort to solve these problems and ensuring the sustainability of aba weavings for future generations are very important to keep customs and traditions alive.

Keywords: *Aba weaving, Gaziantep, Handicrafts.*

1. Giriş

Gaziantep tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, çok çeşitli ve zengin el sanatlarının önemli merkezlerinden biridir.

Anadolu'nun Asya'yı, Avrupa'yı ve Afrika'yı birbirine bağlayan önemli bir geçit ve köprübaşı noktasında bulunması, deniz ticaretinin henüz gelişmediği devirlerde ona dünyada eşsiz bir coğrafi konum kazandırmıştı.

Uzak Doğu'dan, Güneydoğu Asya'dan, Asya içlerinden, Çin'den, Japonya'dan, Hindistan ve Habeşistan'dan gelen büyük ticaret yolları, Hazar Denizi ve Basra Körfezi kıyılarından Anadolu'ya giriyor ve oradan Avrupa'ya uzanıyordu. "Baharat Yolu" ve "İpek Yolu" denen ve o zamana göre uluslararası ticaret yolları sayılan bu güzergahların Anadolu'dan geçmesi, Anadolu üzerinde yaşayan halka önemli bir avantaj sağlamaktaydı. Kısacası, Asya ve Afrika'nın tüm kervan ve tüccarları önce Anadolu'da toplanıyor sonra buradan yeni yörelere ve pazarlara dağılıyordu. İşte bu durum Anadolu'da kuvvetli bir ulaştırmacılık ve büyük sanat merkezleri doğurmuştu (Arlı,1990).

Bu sanat merkezlerinden biri de Gaziantep'ti. Türkiye'nin önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden biri olan Gaziantep, sahip olduğu ticaret potansiyeli ve girişimcilik ruhuyla dünya piyasalarına entegre olmuştur. Türkiye'nin güney sınır komşularıyla yakın ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirerek bölgede sanayi, ticaret ve el sanatları merkezi olmayı başarmıştır. Bölgenin en gelişmiş ili olan Gaziantep, Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan en önemli ticaret kapısıdır (Ulusoy ve Turan, 2016).

Gaziantep ili, gelenek ve göreneklerin yaşatılmaya çalışıldığı, zengin kültürel mirasa sahip önemli bir el sanatı merkezidir. Geçmişten günümüze Sedef Kakmacılığı, Bakırcılık, Kutnu Dokumacılığı, Aba Dokumacılığı, Yemenicilik, Antep İşi El İşlemeleri, Gümüş İşlemeciliği, Antep Halı ve Kilim Dokumacılığı, Kuyumculuk, Küpçülük, Semercilik, Zurnacılık ve Müzik Aletleri Yapımı gibi el sanatları varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bunlar içinde Aba ve Aba Dokumacılığının yeri ve önemi büyüktür.

2. Gaziantep İlinin Tarihsel Gelişimi ve Aba Dokumacılığı

Gaziantep, Fırat nehrine 55 km, Halep şehrine 100 km mesafede olan coğrafi konumu itibariyle eski devirlerden beri şgale elverişli bir alan içinde bulunmuş, diğer yandan doğuyu İskenderun Körfezi'ne; Suriye'yi Anadolu'ya bağlayan işlek yollar üzerinde kurulması sebebiyle ticaretin merkezi haline gelmiş, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehirlerinden biri olmuştur.

Eski adıyla Ayıntab, bugünkü adıyla Gaziantep olarak bilinen bu şehir, Eski Arap coğrafyacıları tarafından pek önemsenmezdi. Çünkü bugün haritalarda Dülük köyü adıyla yer alan ve Ayıntap'a 10 km mesafede olan Dülük şehri, zamanının fevkalade gelişmiş bir şehri olması sebebiyle, Arap kaynaklarda Arap coğrafyacılar tarafından yöresel öneme daha çok haiz bir yer olarak bilinirdi.

Dülük şehrinin önemi, Hitit krallığı I. Hattuşili'nin (M.Ö. 1525) Halep'i işgal ederek, Dülük civarını askeri bir üs olarak kullanmasıyla başlamıştır. Ayrıca yörenin önemli yol kavşakları üzerinde bulunması da Hititlerin Kuzey Suriye'ye yapacakları seferleri kolaylaştırmıştır. Ancak birçok kere Mezopotamya kavimlerinin istilasına uğrayıp egemenliklerini kaybeden, sonra yeniden kazanan Hititler sonunda Genç Hitit krallıklarından birisi olan Gummihi Krallığı'nın da Asurlular tarafından işgali ile egemenliklerini kaybetmişler ve zaten zenginliği ile meşhur olan bu yöre ticaretle uğraşan Asurluların eline geçmiştir. M.Ö. 600 yıllarına kadar bölge Asurluların hakimiyetinde kalmıştır.

M.Ö. 610'da Pers hakimiyetine geçmiş olan Dülük; M.Ö. 331'de Büyük İskender'in Dülük'ün 12 km güneyinde yer alan bugünkü Gaziantep kalesini zapt etmesiyle de Anadolu tarihinde olduğu kadar bu yörenin tarihinde de önemli değişiklik meydana gelmiştir. Büyük İskender kalenin yanına bir şehir yaptırıp bunun adına Ayıntap demiştir. Ancak M.Ö. 300'de Selevkoslar'ın eline geçen şehir ve yöre M.Ö. 67'de korsanların istilasına uğramış; Roma senatosunun Pompeius'u bu bölgedeki korsanları uzaklaştırmak için görevlendirmesi ile bölge Romalılar tarafından işgal edilerek onların eyaleti haline getirilmiştir.

M.S. 9. yy'dan itibaren doğuda görülen kavim hareketleri sonucu yörenin askeri açıdan önemi bir hayli artmış, birçok kanlı savaşa sahne

olmuştur. M.S. 9-12 yy. arası Ermeniler, Haçlılar, ve Müslüman Türkler tarafından işgal görmüştür. 7 Mayıs 1104'te Türk hakimiyetine geçmiş, 1183'te yöre Selahattin Eyyubi'nin seferleri ile haçlı baskınından tamamen kurtulmuştur. Bizans'ın son döneminde Dülük kentinin önemini kaybetmesiyle, daha önce güneyde kurulan Ayıntap kenti büyük bir ticaret merkezi haline gelmiş, burada birçok han, hamam ve kervansaraylar inşa edilmiştir.

1270 tarihinde Moğolların istilasına uğrayarak harap olan Ayıntap, Mısır hükümdarı Baybars'ın 1273 tarihinde şehri ele geçirilmesi ile kurtarılmıştır. 1388'de Türkmenlerin, 1400'de Timur'un müdahalelerine uğradıktan sonra şehir Dulkadiroğulları'nın eline geçmiştir. Yarım asır kadar Dulkadiroğulları hükümetinin elinde kalan Ayıntap, 1515'te Memlûkler'in istilasına uğramış, 1516'da Yavuz Sultan Selim zamanında Yunus Bey'in I. Selim'e itaati üzerine tekrar Mısır hakimiyetinden Osmanlı idaresine geçmiştir. Osmanlılar idaresinde Maraş eyaletine bağlı sancak merkezi iken, 1818 senesine doğru kaza olarak Halep eyaletine bağlanmış, 1913 senesinde ise müstakil sancağa kavuşmuştur. 1924'te il oluncaya kadar da bu halde kalmıştır. Ayıntap bağlık, bahçelik, çok güzel çarşısı olan bir şehir olup 130 kadar mescidi, 15 kadar medresesi ile birçok bilim adamının toplandığı yer olmuş; bu yüzden buraya 'Küçük Buhara' adı da verilmiştir.

Gaziantep XX. yy. ilk senelerine doğru çok gelişmiş ve Halep vilayetinin ikinci büyük şehri olmuş, cumhuriyet sonrası yıllara kadar da Ayıntap adıyla anılmıştır. Arapların Hantap (Hamptan) diye söyledikleri ve Arapçada 'parlakpınar' anlamına gelen Ayıntap, Ermeni kaynaklarında da Anthapt olarak geçer.

Özellikle Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Ayıntap hakkında çok geniş bilgi verilmektedir. Binaların çoğunun Halep tarzı olmasından bahseden seyyah; mahalleri, evler, camiler, çarşısı hakkında da bilgiler verirken bu şehrin yay, eğer ve koşum takımlarının imalatı ile meşhur olduğundan bahseder.

1919'da önce İngilizler sonra Fransızlar tarafından işgal gören Ayıntap ahalisi, İstiklal Savaşı'nda 1 Nisan 1920'den 7 Şubat 1921 tarihine kadar Fransızlar ile mücadele vererek başarılı olmuşlar; buyüzden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 6 Şubat 1921 tarihinde, 93 sayılı kanun maddesi ile Ayıntap'a Gaziantep adı verilmiştir.

Eski işgalcilerin hala izlerini taşıdığı dönemlerde dahi Gaziantep'te dokumacılık, yöresel sanayi açısından hep önemli olmuş, XIX. yy. sonlarında sonlarında bile bu ününü korumuş ve sürdürmüştür. Cuiet, XIX. yüzyılda Ayıntap'ta 3815 pamuklu tezgah ile 70 boyahane bulunduğu bahsederken, Banse de kayıtlarında 4000 kadar tezgah olduğundan ve bunların çoğunda kadın işçi çalıştığından söz etmiştir. Hamam takımları, döşemelik kumaşlar, halı, kilim, alaca kumaşlar, üretilen ve kumaş işlemeciliği ile meşhur olan Ayıntap'ın önemi, hem kervan yollarının kesiştiği kavşak noktasında bulunmasından, aynı zamanda transit ticaret yolu üzerinde olmasından da ileri gelmiştir. Bu yüzden önemi bir hayli artmış olan Ayıntap, XX. yüzyılın ilk yıllarına doğru çok gelişmiş, bağlı bulunduğu Halep vilayeti ve Şam gibi şehirlerle birlikte yerel sanayi merkezlerinden biri olmuştur (İmer, 2001).

Aba, dövme yünden yapılan, genellikle deve tüyü ya da koyun yününden yapılan bir kumaştır. Aba giysilerinde eskiden Bulgaristan şayağı kullanılırken, sonraları Feshane abası denilen kalınca bir kumaş kullanılmıştır. Abalar baldır uzunluğunda, bol kesimli, iki parmak yüksekliğinde dik yakalı olup cübbeye benzer, bazısının yakasında kürk bulunur. Şayaktan yapılan cübbe, kukuleta, maşlah ve dikişli libadiyeye de aba denirdi. Kısa salta (kolları açık ceket) Aydın abası, daha uzunbiçimli Balıkesir abası, kalınca ve softan yapılanı ise Bağdat abası olarak anılır (Çiftçi ve Yener, 1971).

Osmanlı toplumunda bir zamanlar yoksulluk göstergesi sayıldığı ve daha çok dervişler, ilmiye sınıfının alt tabakasındakilerle medrese öğrencilerince giyildiği halde, 17. yüzyılda Sultan IV. Murat, zarif giyimiyle tanınan Abaza Mehmet Paşa aba cepkeni beğenip kendine de bir tane yaptırınca, aba tüm kentte moda olmuştur. 19. yüzyılda Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa, sekban ocağındaki askerlerin dizliklerini ve topuzluklarını abadan yaptırmıştı (Koçu,1969).

Abacıların, sık dokunmuş ve kaliteli abayı işlemek zorunda oldukları, eski esnaf nizamnamelerinde belirtilir. 19. Yüzyılda abacılık, İstanbul'daki çeşitli el sanatları arasında giderek önemli bir zanaat haline gelmiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde, abacıların Kapalıçarşı'nın en ünlü esnafından olduğu yazılır. İstanbul'da 300 dükkanda usta ve çırak düzeyinde 700 kadar abacının çalıştığı belirtilir. Bu abacılar esnaf alaylarına büyük olasılıkla eski

bedestenlilerle birlikte katılmıştır. İstanbul abacıları Zindankuyu ve Odunkapısı arasında yerleşmişti. Bu bölgede bulunan Abacılar Caddesi de adını bu esnaftan almıştır (Şahin,2003).

Eskiden tarikat üyeleri bu giysiyi kullandıkları için aba, dervişliği ve onun gereği sayılan, fakirliği belirten giysiler arasına girmiştir. Bu niteliği ile tasavvuf edebiyatına girmiştir.

Suriye ve Arabistan'da aba; geniş veya kısa bir nevi gömlek olup, dizden biraz daha aşağı iner. Üst tarafında başın geçmesi için yanlarından kollar için birer delik vardır. Gömleğin kolları yoktur. Deve veya keçi kılından okunan kalın ve kaba bir kumaştan yapılıdır. Çoğu en açık kahverengiden en koyu kahverengiye kadar değişen düz renktedir. Bazen beyaz ve kahverengi renkte çubuklu olur. Nadir olarak çuhadan veya ipekten işlemeli olur. İşlemeli zenginlerin merasim elbisesidir. Bu aba bazı havalide yalnız erkeklerin değil kadınların da günlükgiysisidir.

Çobanların giydikleri abalar ise giysilerin en üstüne, güreş sırasında ise köynek üzerine giyilir. Kış ve yaz günleri pek ayrıcalık göstermezler. Yani aba hem yaz hem kış giyilir. Bir de taşçı abaları vardır. Bunlar kısa boy abalardan olup beyaz renkte, çizgili, motifli, yün ya da pamuktan dokunmuştur. Taş yontucuları dayanıklı olduğu için bunu giymeyi yeğlemişlerdir. Bu kısa boylu abanın sırmalı, nakışlı olanları çoğunlukla Maraş yörelerinde giyilir. Daha görkemlidir (İşler,1997).

Gaziantep'te aba güreşlerinde kullanılan abalar çoğunlukla kısa boy abalardır. Güreş zamanı düğün sahiplerince araştırılıp bulunur. Genellikle kullanılmış eski abalardır. Güreş öncesi kol kısmı sökülerek çıkarılır. Kolsuz aba haline getirilir.

Aba, Gaziantep yöresinde hem köylüler hem de çobanlarca giyilir. Aynı köyden olanların kendi aralarında yaptıkları güreşlerde çoğu kez aynı özellikte aba kullanılır. Yani rakipler karşılıklı olarak boz aba giymiş ya da kahverengi aba giymiştir. Fakat yöre köyleri arasında yapılan güreşlerde rakiplerin birisine boz (açık renk), diğerine koyu renk (kahverengi) aba giydirilir (Altuntaş vd.,1997).

Gaziantep'te abalar, eskiden aba dokuyucularının mahalle aralarında bulunan dükkanlarında veya el tezgahlarında dokunur ve satılmak üzere satıcılara aktarırdı. Abacıların Yemenici Pazarı ile Arasta Çarşısı arasında

bulunan dükkanları vardı. Aba yörede fakir halk tarafından giyilirdi. Durumu biraz iyi olanlar kırmızı aba, diğerleri de siyah aba, çuha aba ve yerli aba giyerlerdi. Günümüzde bazı köylerde hala aba giyen köylülere rastlanmakla beraber abacılık sanatı Gaziantep'te yok olmak üzeredir. Sanayi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte el tezgahları azalmış ve bu dokuma sanatının inceliklerini bilen ustalar kalmamıştır (Doğan,1997). Gaziantep'te aba dokuyan en eski ustalardan biri de Duran Künc'tür. Duran Künc usta, 1925 yılında Gaziantep'in Arap Mahallesi'nde doğmuştur ve Gaziantep'in savunmasında görev almış Gazi İbrahim Künc'ün oğludur. Geçmişte Gaziantep Barak köylüleri tarafından yün ipleri doğal boyacılık yöntemleri ile boyanmış, bu ipler kilim dokuma teknikleriyle ve kilim desenleri kullanılarak dokunmuştur. Eskiden kumaşın dokunmasında kullanılan tüy, kıl yünler; toprak, mor boya, ceviz kabuğu, ceviz kökü, heylangoz yaprağı, sumak yaprağı, kızılıcak otu gibi bitkilerle doğal boyacılığa uygun olarak boyanmıştır (Doğan ve Can, 1997). Bu giysileri yapmalarının sebebi, maddi imkanları az olan köylü halkın, geçim kaynağı olan hayvanlarından elde ettikleri yünleri kullanarak kıyafet ihtiyaçlarını gidermektir. O zamanlarda sanayi ve ticaret gelişmemiş, halk kendi ihtiyacını yine kendisi üreterek temin edebilmiştir. Kendi evlerinde kurdukları tezgahlarda dokudukları abaları, günlük kullanım eşyası ve evde giyilecek bir giyim olarak üretmişlerdir.

Günümüzde ise aba dokumacılığında boyalarla renklendirilmiş polyester iplikler kullanılmaktadır. Yapılan dokumalar kadın ve erkek giysisi şekline dönüştürülmüştür. Aba maliyetinin düşürülmesi amacıyla polyesterden özel bir metotla dokunan, üzerinde çeşitli motiflerin bulunduğu, eskiden fakir kimselerin günümüzde ise daha çok halk dansları ekiplerindeki erkek oyuncuların giydikleri bir elbise haline gelmiş bir elbise olarak anılmaya başlamıştır (Doğdu, 2016).

Geçmişte aba dokumasında kullanılan ipliklerin en büyük özelliği doğal renkli olmasıydı. Renkli dokunmak istenen abanın ipleri istenen renkte bitkisel boyayla renklendirilirdi. Günümüzde ise daha çok bordo renkli polyester ve değişik renklerde simli iplikler kullanılmaktadır.

Abanın yünden yapılıyor olması ve kış aylarında sıcak tutması en büyük özelliklerinden biridir.

Geçmişte kullanıldığı bölgelerde bu sanat maalesef kaybolmaya yüz tutmuştur. Kahramanmaraş'ta aba yapan tek bir usta kalmıştır. Gaziantep'te

ise aba dokumacılığı, bazı kilim ustaları tarafından kısmen de olsa yaşatılmaya çalışılmaktadır. Ancak günümüz abaları eski güzelliklerini ve özelliklerini kaybetmiştir. Şimdiki abalar çok sade yapılmaktadır. Önceden aba elde işlenerek yapılırken, şimdi ise tezgahlarda dokunarak yapılmaktadır. Aba dokuyan ustalar daha çok kilim ustalarından olduğundan abalarda da kilim desenleri kullanılmaktadır.

Geçmiş yıllarda çevre illerden birçok insan Duran Künc'e aba siparişi vermiştir. Bu siparişler genellikle halk dansları ekiplerinde kullanılmıştır. Duran Künc, renk renk aba dokumuştur. Dokunan abalar; gönderildiği illere, rengine, abanın ebatlarına ve kullandığı motiflere göre adlandırılmıştır. Humus abası, yerli aba, sırmalı aba, tahtalı, sandıklı, zincirli, kandilli, kurbağalı, kıl aba, Maraş abası, Urfa abası, Koron abası, siyah aba, çuha aba, uzun boy aba(paçalı), kısa boy aba gibi çeşitleri vardır (Kunç, 2012; Kurt,2012).

3. Dokumaların Bazı Özellikleri

Yörede yapılan incelemeler sonucunda çocuk abasının 35 cm en 40 cm boy, genç abasının 50 cm en 60 cm boy,yetişkin abasının ise 80 cm en 95 cm boy ebatlarında üretildiği tespit edilmiştir. Ayrıca talebe bağlı olarak da bu ölçüler değişebilmektedir. Ayrıca 50x50 cm olarak iki parça dokunan ve ortadan dikilerek birleştirilen abalar da bulunmaktadır. Bu abalara parçalı abadenilir.

Geçmişte yörede dokunan abaların çoğunluğunda yün iplik kullanılırken günümüzde daha çok sentetik ipliklerle üretim yapılmaktadır. İplikler çoğunlukla Uşak ve Denizli illerinden temin edilmekte ve genellikle bordo, kırmızı, siyah ve lacivert renk tonlarında iplik siparişi verilmektedir. İplikler hazır olarak geldiğinden geçmişte yapılmışsa da günümüzde kaynatma, ağartma, boyama, kurutma, bobine sarma ve iplik eğrime işlemi yapılmamaktadır. Kurt (2012), yörede yaptığı araştırmada geçmiş yıllarda dokunan abaların çözüğü ve atkı ipliklerinin yüneün, yüne kıl, pamuk yün ve pamuk kıl olduğunu belirlemiştir. Günümüzde dokunan abalarda ise en çok çözüğü ipliği olarak pamuk ya da pamuk akrilik, atkı ipliği olarak da akrilik + sırma ipliklerinin kullanıldığı görülmüştür.

Aba geçmiş zamanlarda geleneksel olarak Anadolu'da hemen her evde bulunan basit iki ayaklı dokuma tezgahlarında dokunurdu. Dokuma

işlemine başlanmadan önce kelepler halinde alınan ipler atkı için çıkırık ile makaralara sarılır ve dokumada derinliği 60-70 cm olan dört köşesinden yere sabitlenen “Çukur Tezgah” kullanılırdı. Bezayağı veya Dimidokuma tekniği ile dokunarak tek parça halinde tezgahtan çıkarılırdı (Doğdu, 2016).

Günümüzde ise aba dokuma iki gücülü tezgahta Bezayağı dokuma tekniği ve düz tahar kullanılarak yapılmaktadır. Desenler dokuma esnasında ilikli kilim dokuma tekniği kullanılarak oluşturulmaktadır. İlikli kilim dokuma tekniği kullanılarak üretilen aba dokumalara örnek Şekil 1’de verilmiştir

Şekil 1. İlikli kilim dokuma tekniği ile üretilen aba dokuma

Dokuma işlemi bittikten sonra dokumanın çözümleri dokumanın bittiği yerden belli bir mesafe bırakılarak kesilir. Çözümlere çiftler çiftler düğüm atılır. Çözümlerin olduğu kısım dokumanın ters yüzüne gelecek şekilde dokuma bittiği yerden 1 cm ölçüde katlanır ve dikilir. Elde edilen aba dokuma parçaları dikilerek üst giysisi haline getirilir.

Geçmiş yıllarda Gaziantep’te üretilen abalar koyun yünü ya da keçi kılından doğal renklerinde yapılmaktaydı. Genelde bu tarz abaları çobanlar ya da fakir halk giyerdi. Yapılan abaların bitkisel boyalar ile boyanarak giyilmesi ile zengin-fakir ayrımı yapılmaya başlanmıştı. Abanın rengine göre kişinin halkın hangi kesiminden olduğu anlaşılmaktaydı. Ayrıca yörede her kızın çeyizinde en az bir adet aba bulunurdu. Günümüzde ise yöre üretilen abalarda çoğunlukla aynı motifin kullanıldığı belirlenmiştir. Bunun nedeni ise abaların tek dokuma ustasının elinden çıkmış olmasıdır. Duran Künc ustanın ürettiği abalarda genellikle laleli, kurbağalı, sandıklı ve saçaklı motifler kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Duran Künc ustanın geçmişten günümüze kadar ulaşan aba dokumaların, gönderdiği yerlerin adı ile, dokuduğu motifin adı ile, dokumada kullandığı renklerle, abaların boylarıyla

ve abanın kullanım özelliklerine göre adlandırıldığı görülmüştür. Ayrıca aba dokumalarda bitkisel ve geometrik bezemeler de çokkullanılmıştır.

Şekil 2. Duran Küncü Usta

Doğdu (2016), yörede yaptığı araştırmada bitkisel bezemelerde stilize laleler, stilize yaprak ve dallar; geometrik bezemede “V” şekli verilmiş motifler, düz hatlar, üçgenler; nesneli bezemede ise püskül ve damla bezemelerinin olduğunu belirlemiştir. Bezemelerde kullanılan renkler aba dokuma kumaşına göre seçilmiştir. Genel olarak sarı, metal yeşil, eflatun, mavi ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Yeleklerde düz oyuntusuz yaka, “O” yaka ve “V” yaka yapılmıştır. Genel olarak önü açık olarak çalışan yeleklerde düğme ve ilik kullanılmamış, önü açık bırakılmıştır.

4. Yörede Üretilen Abalar

Abalar renkleri, motif özellikleri, boyları ve giyildikleri yörelere göre isimlendirilirler: Humus abası, Yerli aba (Boz aba, Kırmızı aba, Lacivert aba, Siyah aba), Kilim aba, Sırmalı aba (Tahtalı, Sandıklı, Zincirli, Kandilli, Kurbağalı), Kıl aba, Maraş abası, Urfa abası, Koron abası, Çuha aba, Taşçı abaları, Uzunboy aba, Kısaboy aba (Doğan ve Can, 1997).

Yörede yapılan incelemeler sonucunda geçmişten günümüze kadar en fazla dokunan aba örnekleri şu şekilde belirlenmiştir:

Yün Aba (Boz Aba)

Koyun yününden dokunmuş yünün doğal renginin kullanıldığı bir abadır. Günümüzde daha çok çobanların tercih ettiği abadır. Bu abaya çoban abası da denilmektedir.

Şekil 3. Yün aba (boz aba)

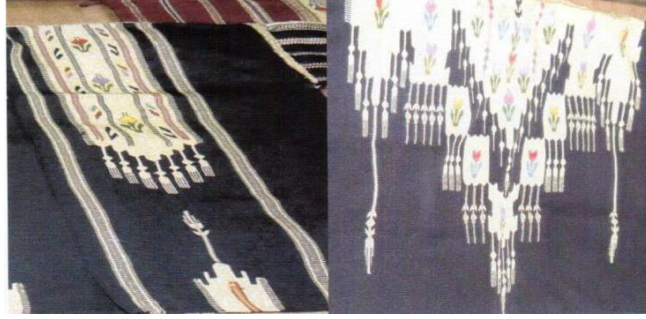
Şekil 4. Lacivert aba

Şekil 5. Kırmızı aba

Siyah Aba

Yün ve kıl karışımından yapılan abadır. Daha çok çiftçiler giyerler.

Şekil 6. Siyah Aba

Maraş Abası

Boyları uzun, kolsuz ve önü açık olarak giyilen abalardır. Kahramanmaraş abası daha az motiflidir. Kahramanmaraş'ta kırmızı aba, boz aba, ibrişimli kırmızı aba ve güreş abası en çok kullanılan çeşitlerdir.

Taşçı Abası

Kısa boylu abalar olup beyaz, çizgili, motifli olarak dokunurlar. Geçmişte tamamıyla yünden dokunan bu abalar günümüzde yün ve pamuktan dokunmaktadır. Taş ustaları geçmişte abayı sağlamlığından dolayı taş taşırken kullanmışlardır.

Şekil 7. Taşçı abası

Humus Abası

Siyah renkte olup ön ve arka bedene kadar bol motifli, belden aşağı kısmı ise düz olarak dokunan ve boyu diz hizasına kadar uzanan bir aba çeşididir. Üzerindeki her desene “sandıklı” denilmektedir. Bir abada dokuz tane veya daha fazla sandıklı varsa bu abayı zengin ağalar giymektedir. Fakat sandıklı sayısı dokuzdan az ise köylü halk düğün ve merasim gibi özel günlerde giymektedir. Humus abası giyildiğinde bele beyaz ya da siyah yün kuşak bağlanır (Künç,2012).

Şekil 8. Humus abası

Kilim Aba

Bu aba çeşidi çok eski yıllardan beri dokunmaktadır. Sırma ipliğin bulunmadığı zamanlarda halk kilimden yapılan abaları tarlalarda, günlük kullanımda vedüğünlerde giymişlerdir. Bu abaların kilim dokuma tekniğiyle yün ipliklerden dokunmuşlardır. Kilim abanın yakası hakim yaka, kolları ise yarım kol şeklinde dikilmiştir. Ceket gibi giyilmektedir (Künç,2012).

5. Aba Dokumalarının Kullanım Alanları

Geçmiş yıllarda günlük kullanım giysisi olan abalar günümüzde halk dansları kıyafetlerinde ve yörede yapılan aba güreşinde kullanım alanı bulmaktadır.

Türklerde aba güreşi en eski güreş türlerindedir. Yakın zamana kadar Antakya ve Gaziantep yörelerinde aba güreşleri yapılmaktaydı. Abasını giyen güreşçinin beline kuşağını rakibi bağlardı. Çok sıkı bağlaması gerekirdi. Devamlı olarak birkaç çift güreşçi aynı anda güreşirlerdi. Davul zurna eşliğinde yapılan elemelerden sonra da tekrar eşleşirlerdi. Güreş iki devrede yapılırdı. Berabere kalınırsa üçüncü devreye gidilirdi. Yenilen güreşçi yenen güreşçinin elini öper, yenen de rakibini alnından öperdi. Ayrıca yenilen güreşçi rakibini omzuna ve sırtına alarak güreş alanının dışına kadar taşırdı. Bu güreşler hem ülkemizde hem de yurt dışında büyük bir ilgiyle izlenirdi. Güreşlerde geleneksel olarak giyilen abaların da yurt içi ve dışında tanıtımı yapılırdı. Aba dokumalarının sürdürülebilirliği açısından günümüzde hem halk dansları folklorik giysisi olarak hem de aba güreşlerinde kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde az da olsa aba dokumalardan çantalar da yapılmakta ve hediyelik turistik eşya olarak pazarlanmaktadır.

Ayrıca aba dokumadan tütün kesesi de yapılmaktadır. Tütün kesesi yapımında aba dokumanın kenarları tığ işi ile birleştirilir. Tütün kesesi dokunurken kelebek motifi kullanılmıştır. Günümüzde aba dokumalar siparişe göre yelek yapılarak da değerlendirilmektedir

Şekil 9. Tütün kesesi

Şekil 10. Aba kumaştan yapılan yelek

Sonuç ve Öneriler

Dünyanın en eski medeniyetlerinin kurulduğu bölgede yer alan Gaziantep ili, eski medeniyetlerin mirasına sahip çıkan tarihi değerleri ile gelenek göreneklere koruyan ve sürdürmeye çalışan önemli illerden biridir.

Gaziantep ili yerli ve yabancı birçok turiste ev sahipliği yapmaktadır. Geleneksel el sanatlarının tanıtılmasında turizmin önemi büyüktür. Yöreye gelen turistlerin geleneksel el sanatlarına yönelik talepleri hem yörenin tanıtılması hem de el sanatlarının sürdürülebilirliği ve bu sanatla uğraşan ustalara istihdam alama oluşturmaya açısından önemlidir.

Günümüzde Gaziantep'te aba dokuyan birkaç usta kalmıştır. Aba dokumacılığının unutulmasını istemeyen ustalar gerek kendi emekleriyle gerekse bazı kamu ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde bu sanatı sürdürmeye çalışmaktadırlar. Gaziantep Üniversitesi,

“GÜGEMER” Gaziantep El Sanatlarını Koruma ve Geliştirme Merkezi adı altında bir proje başlatmış ve uygulamaya koymuştur. Gaziantep ve yöresinin kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarını canlandırmak, yaşayan ustalarına sahip çıkmak ve el sanatlarını yeni nesillere tanıtarak sürdürülebilirliğini sağlamak bu projenin en önemli amacıdır. Yörede hem GÜGEMER hem halk eğitim merkezlerinde açılan kurslarla aba dokumacılığının tanıtılması ve dokuyucu yetiştirilmesi bu sanatın kaybolmasını önleyecektir. Ayrıca turizm faaliyetleri aracılığıyla aba dokuma ürünlerin satış miktarlarının artması ve zanaatkarların finansal anlamda daha

fazla kazanç sağlamaları bu sanatın devam ettirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Yine Gaziantep ilinde geçmişte dokunan ve çoğunlukla sandıklarda aile bireyleri tarafından muhafaza edilen aba dokumalarının belgelenmesi ve korunması için çalışmaların da planlanması gerekmektedir. Böylelikle geçmişin kültürel mirası aba dokumalarının tanıtımı yaşıtılması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKTÜRK, M. (2013). *Gaziantep İlinde Yaşayan El Sanatları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- ALTUNTAŞ, Yvd. (1997). *Gaziantep İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ARLI, M. (1990). *Köy El Sanatları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Baskı Ofset Ünitesi.
- ÇİFTÇİ, H. ve YENER, Ş. (1971). "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Gaziantep'te Sanat ve Ticaret Dalları". *Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları*, S.58.
- DOĞAN, M. ve CAN, Ş. (1997). *Gaziantep El ve Ev Sanatları*. Gaziantep: Gaziantep İl Turizm Müdürlüğü Yayınları
- DOĞDU, Y. (2016). "Gaziantep Erkek Giyiminde Aba ve Aba Yelek Üzerine Bir İnceleme". *Kalemşi Dergisi*, C. 4, S. 8 167-186.
- İMER, Z. (2001). *Gaziantep Yöresinde Üretilen Kutnu, Alaca Ve Meydaniye Kumaşlarının Bazı Teknolojik Özellikleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İŞLER, H. (1997). *Tarihsel Kökenleri, Yayılma Alanları, Organizasyon Biçimleri ve Fonksiyonları Bakımından Aba Güreşlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- KK-1: Duran Künc, Gaziantep 1925 (Görüşme: 2012)
- KOÇU, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara. KURT, H. (2012). *Geçmişten Günümüze Gaziantep Aba Dokumacılığı*, Yayınlanmamış Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- ŞAHİN, M. (2003). *Türk Spor Tarihinde Aba Güreşi*. Gaziantep: Gaziantep Spor Kulübü Spor Eğitim Yayınları.
- ULUSOY, R. ve TURAN, N. (2016). *Akademik Bakış Dergisi*, C. 9, S. 18.